

ارزشیابی مستمر

حشمت اله سلیمی. دپارتمان علوم اجتماعی

ویژگی‌های ارزشیابی مستمر

ویژگی عمده ارزشیابی مستمر در پویایی و گستردگی آن است و از معلم انتظار اقداماتی فراتر از آزمون‌های سنتی دارد، تا تصویری کلی از تمامیت شخصیت دانش‌آموز ارائه دهد. از نتایج این نوع ارزشیابی در جهت رشد و ارتقای دانش‌آموز استفاده می‌شود و مهم‌تر از همه، این که از هر دانش‌آموز توقع رشد و بالندگی را در حد توان او دارد. مشخصه اصلی سنجش پویا و رشددهنده این است که به معلم اطلاعات مستند و معتبر می‌دهد تا براساس آن اطلاعات بتواند مرحله بعدی تدریس خود را طراحی کند. این نوع سنجش، برای هر دانش‌آموز قابلیت رشد و پیشرفت قائل است و برای آموزش هر دانش‌آموز برنامه خاصی را طراحی می‌کند. در این رویکرد، فرایند ارزشیابی با فرایند آموزش در هم تنیده، جاری و مستمر است. از نتایج این نوع سنجش برای مقایسه یا نمره دادن به دانش‌آموزان استفاده نمی‌شود. امروزه این شیوه سنجش که تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان را می‌پذیرد و به قابلیت‌های رشد هر یک اعتقاد دارد، در نظام‌های پیشرفته آموزشی مورد توجه قرار گرفته و نقطه عطف ارزشیابی‌های معتبر شده است.

نقش ارزشیابی مستمر در فرایند آموزش

ارزشیابی مستمر یا سازنده بخشی از فرایند آموزش تلقی می‌شود. به این معنی که ارزشیابی در جریان آموزش جاری است و معلم به طور مرتب با آن درگیر است. اما نباید چنین تصور کرد که که افزایش تعداد دفعات سنجش دانش‌آموز، ارزشیابی را از نوع مستمر و پویا می‌کند. معلمان ممکن است هر هفته یا هر چند هفته یک آزمون طرح کنند و با سنجش آن دانش‌آموزان را ارزیابی کنند، اما آنچه یک سنجش را از نوع رشددهنده می‌کند، نحوه استفاده از نتایج ارزشیابی است و این که چه کسی از آن استفاده می‌کند. به عبارت دیگر ارزشیابی مستمر در طراحی برنامه درسی معلم جایگاه خاصی دارد. یعنی معلم از نتایج سنجش مستمر در تعیین گام بعدی خود در آموزش استفاده می‌کند. به همین دلیل، آموزش و ارزشیابی در هم تنیده می‌شوند و دانش‌آموز رشد می‌کند و نباید آن را با سنجش‌های متداول که ممکن مکرر اتفاق افتد، ولی حاصل آن‌ها ارائه یک نمره یا رتبه است و معلم و دانش‌آموز از آن بهره دیگری نمی‌گیرند، معادل دانست.

ارزشیابی تشخیصی هم نوعی ارزشیابی مستمر و سازنده است، زیرا هدف آن دریافت کاستی‌ها و مشکلات و خطاهای احتمالی دانش‌آموز است تا در طراحی مراحل بعدی آموزش مورد استفاده قرار گیرد و به این دلیل نوعی ارزشیابی مستمر به شمار می‌آید.

در سنجش و ارزشیابی رشددهنده، استفاده از نتایج ارزشیابی حداقل به اندازه جمع‌آوری آن‌ها اهمیت دارد. در فرایند این نوع ارزشیابی دانش‌آموزان نقش اساسی دارند، چون آنان هستند که در مرکز یادگیری قرار دارند و نقش اصلی را در پرورش یا اصلاح یک آموخته را ایفا می‌کنند. هر چه دانش‌آموزان بیشتر در فرایند آموزش سهیم شوند، بهتر و بیشتر می‌توانند آموخته‌های خود را در ابعاد مختلف گسترش دهنه یا بهبود بخشند؛ به عبارتی شیوه آموختن را بهتر یاد می‌گیرند.

بدیهی است زمانی که معلم سنجش مبتنی بر برنامه درسی را در برنامه کار خود قرار می‌دهد، می‌داند که این برنامه نیازمند صرف وقت و توان بسیار بیشتری نسبت به سنجش‌های سنتی است، اما بهره‌ای که حاصل این انتخاب است و به دنبال تمرین، ممارست و پایداری در انجام چنین ارزشیابی‌های پویا و رشددهنده‌ای حاصل می‌شود، قطعاً روش‌های ساده و کاربردی‌تری را به او می‌آموزد که در سالیان بعد به او کمک می‌کند تا با صرف وقت و توان کم‌تر به بیان نتایج مطلوب برسد. این امر وقتی امکان دارد که معلم هدف‌ها و شیوه‌های سنجش مستمر و سازنده و اعتبار ارزشیابی بر اساس آن را باور داشته باشد.

ارزشیابی مستمر را چگونه اجرا کنیم

اگر تصمیم دارید این شیوه سنجش و ارزشیابی را وارد برنامه کار خود کنید، منتظر دستورالعمل خاصی نباشید. زیرا یک شکل خاص و از پیش تعیین شده‌ای برای سنجش مستمر و پایدار وجود ندارد. این نوع سنجش می‌تواند به شکل‌های مختلفی انجام شود و هر معلم بر اساس اطلاعاتی که از راه‌های مختلف جمع‌آوری می‌کند، مثل مشاهده رفتار و عملکرد دانش‌آموز در هنگام انجام فعالیت‌های کلاسی یا ارائه گزارش پروژه‌ها، پاسخ به پرسش‌های کلاسی کتبی و شفاهی و بررسی پوشه کار دانش‌آموز، می‌تواند او را مورد ارزیابی قرار دهد. اما باید به یاد داشت که آنچه به یک سنجش و ارزشیابی خاصیت مستمر، رشددهنده و پویا می‌دهد، شیوه استفاده از نتایج آن است.

- برای شناخت دقیق‌تر ویژگی‌های ارزشیابی مستمر، توجه به نکات زیر اهمیت دارد:
- ارزشیابی مستمر جزئی از فرایند آموزش است؛
- به فعالیت‌هایی منجر می‌شود که طراحی مراحل بعدی آموزش را امکان پذیر می‌کند؛
- در تمامی موضوعات درسی قابل اجرا است؛
- دانش‌آموزان را در فرایند یادگیری خود سهیم می‌سازد و توان خودارزیابی در آنان را تقویت می‌کند؛
- این امکان را برای معلم فراهم می‌کند تا به طور منظم دانش‌آموزان را در فعالیت‌های گوناگون در نظر بگیرد و عوملی را که مانع پیشرفت آنان است، شناسایی کند. زیرا به طور طبیعی نوع عملکرد آنان در فعالیت‌های گوناگون یکسان نیست.

- معلم را در یک فرایند تجربه‌اندوزی قرار می‌دهد و به او کمک می‌کند تا علایق دانش‌آموزان را شناسایی کند، سطح فعالیت‌ها (سادگی و یا دشواری آن‌ها) و مفاهیم را به درستی بسنجد؛
- معلم را قادر می‌سازد تا از طریق ارزشیابی‌های متناوب و یادداشت‌هایی که بر می‌دارد، اطلاعات کافی برای ارزشیابی دانش‌آموزان را جمع‌آوری کند؛
- به روایی بیش از پایایی اهمیت می‌دهد؛

بعضی از معلمان به ارزشیابی تدریجی ایرادهایی وارد می‌کنند، از جمله این‌که: "ممکن است یک دانش‌آموز نتواند مهارت معینی را به درستی انجام دهد، این امر الزاماً به معنای ناتوانی او نیست، بلکه ممکن است وقت کافی برای بروز آن توانایی و مهارت خاص به او داده نشده باشد" و یا "بعضی از دانش‌آموزان از حمایت و کمک والدین برخوردارند و به این دلیل در پروژه‌ها و فعالیت‌های خارج از مدرسه موفق‌ترند." به این دسته از معلمان توصیه می‌شود به نکات زیر توجه کنند:

- ارزشیابی مستمر به هیچ وجه نباید به رتبه‌بندی دانش‌آموزان بیانجامد؛
- باید بین سنجش با هدف نمره دادن و سنجش با هدف استفاده از اطلاعات حاصل از آن در امر آموزش و طراحی مراحل بعدی آموزش، تفاوت اساسی قائل شد؛
- در هر مرحله از آموزش، اطلاعات حاصل از سنجش و ارزشیابی مستمر هر دانش‌آموز باید به این پرسش معلم پاسخ دهد که: "این دانش‌آموز در کجا قرار دارد و من برای پیشرفت او چه می‌توانم بکنم؟" نه این‌که معلم نتیجه‌گیری کند که مثلاً: "این دانش‌آموز زیر حد متوسط و یا کندذهن و یا تیزهوش است." "
- بدیهی است که ارزشیابی مستمر دانش‌آموزان را در فعالیت‌های متفاوتی می‌سنجد و شرایط سنجش آن‌ها یکسان نیست، اما نباید تصور کرد که این امر اعتبار قضاوت را خدشه‌دار می‌کند. این مسئله را باید با دید تحلیلی مورد بررسی قرار داد. قضاوت نهایی بر عهده معلم است و اوست که باید به تحلیل این نتایج بپردازد. بدیهی است که امکان دارد در درس علوم تجربی، دانش‌آموزی در مبحث الکتریسیته قوی باشد و دیگری در مبحث زیست‌شناسی. در هر حال معلم در مقام یک قاضی، با توجه به تمامی اطلاعاتی که از سنجش‌های معتبر می‌گیرد، می‌تواند در مورد هر دو دانش‌آموز قضاوت معتبر و آگاهانه کند.